

Keskustan Lapin hyvinvointialueen aluevaltuustoryhmän lausunto

Asia: Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain muuttamisesta Asianumero VN/13749/2025

Keskustan Lapin hyvinvointialueen aluevaltuustoryhmä suhtautuu hallituksen esitysluonnokseen erittäin kriittisesti. Esitys painottuu käytännössä hyvinvointialueiden rahoituksen kiristämiseen tilanteessa, jossa hyvinvointialueet vasta rakentavat toimintaansa ja kamppailevat jo nyt lakisääteisten palvelujen turvaamiseksi.

Lapin näkökulmasta keskeinen ongelma on se, että rahoitusmalli perustuu liian voimakkaasti väestön määrään. Malli ei huomioi riittävästi Lapin kaltaisten alueiden erityisolosuhteita, kuten laajaa maantieteellistä aluetta, pitkiä etäisyyksiä, harvaa asutusta sekä palvelujen saavutettavuuden turvaamisen kustannuksia.

Lapin hyvinvointialue on maantieteellisesti Suomen laajin. Etäisyydet palveluihin voivat pahimmillaan olla satoja kilometrejä. Pitkät välimatkat koskevat paitsi asukkaiden matkaa palveluihin myös palvelujen järjestämistä, henkilöstön liikkumista sekä ensihoidon ja pelastuspalvelujen toimintaa. Hajallaan oleva asutus, kuntakeskusten pitkät välimatkat, puutteellinen julkinen liikenne sekä ankarat talviolosuhteet lisäävät palvelujen järjestämisen kustannuksia entisestään.

Samanaikaisesti Lapin väestö vähenee ja ikääntyy nopeasti, mikä kasvattaa palvelutarvetta samalla kun rahoituspohja heikkenee. Väestömäärään vahvasti sidottu rahoitusmalli ei näissä olosuhteissa turvaa palvelujen yhdenvertaista saatavuutta.

Lapin elinkeinorakenne ja läsnä oleva väestö

Lapin palvelutarpeeseen vaikuttaa merkittävästi alueen elinkeinorakenne. Lapissa toimii sekä voimakkaasti kasvava matkailuala että kansallisesti merkittävä teollisuus ja kaivostoiminta.

Erityisesti Meri-Lapin suurteollisuus muodostaa merkittävän riskipotentiaalin, joka edellyttää valmiutta erikoissairaanhoidotasoihin palveluihin sekä pelastus- ja ensihoitopalvelujen korkeaan toimintavalmiuteen. Myös kaivostoiminta sekä siihen liittyvä raskas liikenne ja teollinen toiminta lisäävät riskejä, joihin hyvinvointialueen palvelujärjestelmän on kyettävä varautumaan.

Samanaikaisesti matkailu kasvattaa alueella oleskelevien ihmisten määrää merkittävästi. Lapissa läsnä olevan väestön määrä on käytännössä ympäri vuoden huomattavasti suurempi kuin vakituisten asukkaiden määrä. Matkailijoiden lisäksi alueella liikkuu runsaasti kausityöntekijöitä ja elinkeinoelämän työntekijöitä.

Nykyinen rahoitusmalli ei huomioi riittävästi tätä todellista palveluja käyttävää väestöä, vaan rahoitus perustuu pääosin vakituisten väestön määrään.

Diagnoosiperusteisen rahoituksen ongelmat

Merkittävä osa hyvinvointialueiden rahoituksesta määräytyy rekistereihin kirjattujen diagnoosien perusteella muodostuvan sairastavuusindeksin kautta.

Diagnooseihin perustuva rahoitus ei kannusta hyvinvointialueita ennaltaehkäisevään työhön eikä palkitse tehokkaita ja toimivia palveluketjuja. Päinvastoin järjestelmä voi luoda kannustimen diagnoosien kirjaamisen lisäämiseen, koska suurempi sairastavuusindeksi kasvattaa rahoitusta.

Lisäksi diagnoosiperusteinen malli on vahvasti riippuvainen kirjaamiskäytännöistä. Alueiden välillä on eroja siinä, kuinka aktiivisesti ja tarkasti diagnooseja kirjataan, mikä voi vääristää alueiden välistä vertailua ja rahoituksen kohdentumista.

Diagnooseihin perustuva sairastavuusindeksi kuvaa myös puutteellisesti sosiaalipalvelujen todellista tarvetta. Esimerkiksi päihdeongelmat, mielenterveyden kriisit, syrjäytyminen tai ikääntyneiden toimintakyvyn heikkeneminen eivät näy rekisteripohjaisissa diagnooseissa täysimääräisesti, vaikka ne aiheuttavat merkittäviä palvelutarpeita ja kustannuksia.

Palvelutarpeen kasvun huomioiminen rahoituksessa

Esitys, jonka mukaan palvelutarpeen kasvusta huomioitaisiin rahoituksessa jatkossa vain 60 prosenttia, on Lapin näkökulmasta kestävä.

Jo nykyinen järjestelmä on pakottanut hyvinvointialueet merkittäviin säästötoimiin. Mikäli palvelutarpeen kasvusta huomioidaan jatkossa vain 60 prosenttia, tarkoittaa se käytännössä sitä, että kasvava palvelutarve joudutaan kattamaan jatkuvilla leikkauksilla.

Lapin kaltaisella laajalla ja harvaan asutulla alueella tämä tarkoittaisi väistämättä palvelujen saavutettavuuden heikkenemistä ja pidempiä matkoja palveluihin.

Pelastuspalvelut ja liikkumisen haasteet

Pitkät etäisyydet ja vaikeat olosuhteet tekevät pelastuspalvelujen ja ensihoidon järjestämisestä Lapissa erityisen vaativaa. Matkailu, teollisuus ja kaivostoiminta lisäävät osaltaan pelastuspalvelujen kuormitusta.

Palvelujen saavutettavuus on Lapissa vahvasti riippuvainen tieverkosta. Pitkät välimatkat ja paikoin heikko tieverkon kunto vaikeuttavat sekä asukkaiden liikkumista palveluihin että palvelujen tuottamista.

Tilannetta vaikeuttaa entisestään tieverkon kasvava kuormitus. Pohjoisen teillä liikkuu yhä enemmän raskasta liikennettä muun muassa metsäteollisuuden kuljetusten, malmikuljetusten, kaivosteollisuuden kuljetusten sekä puolustusvoimien ja Nato-yhteistyön lisääntyneen liikenteen vuoksi.

Keskeiset valtaväylät Lapissa, kuten valtatie 4, valtatie 5 ja valtatie 21, ovat pitkiä ja paikoin ainoita kulkuyhteyksiä laajoilla alueilla. Vaihtoehtoisia reittejä on usein vähän tai ei lainkaan. Jos jokin näistä väylistä on onnettomuuden tai raskaan liikenteen vuoksi poikki, viivästykset voivat olla useita tunteja.

Kiireellisissä ensihoito- ja pelastustehtävissä liikkuminen voi hidastua merkittävästi myös silloin, kun liikenne kulkee esimerkiksi sotilaskolonniin tai raskaan kuljetusliikenteen seassa. Tämä on konkreettinen arjen haaste, joka vaikuttaa suoraan palvelujen saavutettavuuteen ja turvallisuuteen.

Turvallisuusympäristö ja varautuminen

Lapin sijainti Euroopan unionin ja Naton pohjoisella rajalla korostaa myös alueen turvallisuuspoliittista merkitystä. Muuttunut geopolitiittinen toimintaympäristö lisää varautumisen ja valmiuden merkitystä sosiaali- ja terveystalveissa sekä pelastustalveissa.

Hyvinvointialueiden rahoitusmallissa tulisi huomioida nykyistä paremmin varautumisen ja valmiuden kustannukset, jotka Lapin kaltaisella strategisesti merkittävällä alueella ovat keskimääräistä suuremmat.

Siirtymätasauksen vaikutukset

Siirtymätasaus on muodostunut Lapin hyvinvointialueelle merkittäväksi rahoituksen leikkuriksi. Nykyisen mallin mukaan Lapin hyvinvointialueelle olisi jäämässä pysyväksi siirtymätasauksen aiheuttama noin 20 miljoonan euron vuotuinen rahoitusvähennys.

Siirtymätasauksen aiheuttama rahoituksen leikkaus on muodostanut noin 60 prosenttia Lapin hyvinvointialueen tähänastisesta alijäämästä.

On kohtuutonta, että hyvinvointialueen taloutta rasittaa pysyvä rahoitusleikkuri tilanteessa, jossa palvelujen järjestäminen on jo lähtökohtaisesti muuta maata kalliimpaa pitkien etäisyyksien ja harvan asutuksen vuoksi.

Yhteenveto

Lakiluonnos painottuu hyvinvointialueiden rahoituksen kiristämiseen ilman, että samalla korjattaisiin rahoitusjärjestelmän keskeisiä puutteita.

Lapin näkökulmasta rahoitusmalli perustuu liikaa väestömäärään eikä huomioi riittävästi pitkien etäisyyksien kustannuksia, harvaa asutusta, matkailun, teollisuuden ja kaivostoiminnan aiheuttamaa palvelukuormitusta, pelastustalveiden erityisolosuhteita eikä muuttuneen turvallisuusympäristön tuomia varautumistarpeita.

Esitetty rahoitusmalli heikentäisi entisestään Lapin hyvinvointialueen mahdollisuuksia turvata lakisääteiset sosiaali- ja terveystalvet koko maakunnan alueella. Samalla se kasvattaisi alueellista eriarvoisuutta ja siirtäisi säästöpainot suoraan ihmisten palveluihin.

Keskustan Lapin hyvinvointialueen aluevaltuustoryhmä katsoo, että lakiesitys on valmisteltava uudelleen. Hyvinvointialueiden rahoitusmallin tulee aidosti tunnistaa Lapin erityisolosuhteet ja turvata yhdenvertaiset talvet koko Suomessa, myös siellä, missä välimatkat ovat pitkiä, asutus harvaa ja toimintaympäristö muuttuu nopeasti.